

НИКОЛА ПЕТКОВ И ОБРАЗУВАНЕТО НА НАЦИОНАЛНИЯ КОМИТЕТ НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ

МИНЧО МИНЧЕВ

Отечественият фронт в шестгодишния период на своето реално съществуване издигна във върховете на държавно-политическия живот на страната и изпрати в забвение и дори доведе до физическо унищожение много български политици и държавници.

Типичен пример в това отношение е Никола Петков, един от най-известните и най-малко познати български политици, възхваляван и хулен, според политическата конюнктура в последните 50 години.

Никола Петков е роден в София на 21 юли 1893 г. в семейството на видния български политик и държавник Димитър Петков, убит от политическите си противници на 26 февруари 1907 г.

Брат му Петко Д. Петков — интелектуална сила и лидер на БЗНС, убит на 14 юли 1924 г. като неудобен на властимащите, което го превръща в един от символите на земеделското движение.

При тази биография включването на Никола Петков в голямата политика изглежда логично, но то се реализира с 20-годишно закъснение. След като завършва правни науки във Франция през 1922 г., той е назначен за секретар на българското посолство в Париж, а през периода 1923 — 1929 г. живее и работи като журналист във Франция.

Никола Петков започва политическата си кариера на 37 години. Той има солидно образование, добре познава политическия живот в Западна Европа и особено във Франция. Професионалната му подготовка, политическата култура, журналистическата практика и не на последно място завидната биография позволяват на амбициозния, в зряла възраст Никола Петков да претегли всички плюсове и минуси за включване в дадена партия. Пред него едва ли стои въпросът само за партийно членство, а по-скоро за партийно лидерство, с каквото са известни баща му и брат му.

Тук възниква основателен въпрос: защо Никола Петков не се включва в "бащината си" Народнолиберална партия? Аргументът за "корумпираните либерални лидери" е неубедителен, тъй като корупция винаги е съществувала и това се отнася за всички политически партии. Кризата в Народнолибералната партия, обединила се през 1920 г. с радослависти и тончевисти в Националлиберална партия и напуснала я през 1925 г., в края на десетилетието превръща стамболовистите в малка група съмишленици начело с Добри Петков. Те не представляват фактор в политическия живот на страната и, заплашени постоянно от разцепление, забравят заслугите на старите партийни лидери в борбата за власт на новите.

Именно затова Никола Петков се насочва към БЗНС. Въпреки многото противоречия и различните фракции, в Земеделския съюз всички отдават заслуженото и почитат паметта на Петко Д. Петков. Обективно в "селска" България БЗНС е партията с най-големи възможности за широка социална

опора. В Земеделския съюз е особено силен вождизмът и наличието на много организации е резултат не толкова на идейни различия, колкото на предпочитания към земеделски лидери. Не случайно земеделските организации носят имената на отделни лидери — БЗНС — Г. Марков, БЗНС — Ст. Омарчевски, БЗНС — Дим. Драгиев и т. н., а по-късно през 1945 г. ще се създаде и БЗНС — Н. Петков.

Кризата в БЗНС наред с другите причини се дължи и на липсата на авторитетна, обединителна личност от ранга на Александър Стамболийски. Това са и мотивите, и амбициите на оформилата се група земеделци около в. "Пладне", в която се включва и Никола Петков, успяла за кратко време да спечели голямо влияние сред членовете и симпатизантите на съюза. Тази група замисля създаването на нова земеделска партия и през 1932 г. се обособява в БЗНС "Ал. Стамболийски". В този ред на разсъждения твърде емоционални са аргументите на Ценко Барев, че мотивите за включването на Никола Петков в БЗНС са "Сантиментални, интелектуални, политически и патриотични". Той иска да ни убеди, че Никола Петков рано проумява превръщането на Либерална партия в "една категория от корумпирани личности без национална съвест и лично достойнство", че българинът може да бъде достоен и патриот само в Земеделския съюз.¹

Късното включване на Никола Петков в политиката едни от неговите съпартийци обясняват с отсъствието му от страната, а други със заклинанието на майка му "завинаги да се откаже от активна политическа дейност". По-приемливо е първото, тъй като майка му умира през 1937 г. и ако той се беше съобразявал с майчините клетви до 1930 г., би го сторил и след това. Паметта на баща му и брат му по-скоро го задължават, отколкото възпират от участие в политиката, в която Никола Петков определено има амбицията да играе важна роля.

Ръководен от това съображение, напълно оправдано е ориентирането на Никола Петков към групата на пладненци. В образуваната през 1932 г. нова партия — БЗНС "Ал. Стамболийски", почти неизвестният Никола Петков е вече член на нейното Постоянно присъствие и става редактор на в. "Земеделско знаме". Но присъединяването на Никола Петков към пладненци вероятно не е продиктувано от никакви трайни политически и идейни убеждения. В потвърждение на това е фактът, че в създадения през август 1933 г. Обединен БЗНС, Никола Петков не фигурира в квотата на пладненци за ръководство на новата организация. Само месец след обедителния конгрес той се присъединява към отцепилата се от Обединения БЗНС група на Георги Марков в началото на 1934 г. се присъединява към БЗНС — "Врабча — 1" и Никола Петков се включва в тази организация. Той не се завръща при старите си съпартийци-пладненци, макар че тях ги обединява и оформя в самостоятелна партия БЗНС "Ал. Стамболийски" именно несъгласието с политическата линия на "Врабча".

През 1936 г. БЗНС "Ал. Стамболийски" става инициатор за обединение на земеделските сили в страната в името на едно народовластническо управление. Преговорите за единодействие завършват с подписването на Деклара-

ция — призив на 23 юли 1936 г. от 15 видни земеделски лидери, без тези на "Врабча 1". Така се образува "Комитет за земеделския фронт", който поставя пред "всички останали идейни последователи на Ал. Стамболийски ... изграждането на един здрав селски фронт и пълно тържество на вечните земеделски идеи."²

Перспективите за ново земеделско обединение, което означава прегрупиране на земеделските организации, членска маса и лидери, принуждава търсецкия своето място в Земеделския съюз Никола Петков да напусне "Врабча-1". Обвързването с него не донася издигане в партийната йерархия на организацията и го отдалечава от останалите земеделски лидери, поради което през 1937 г. той се завръща в БЗНС "Ал. Стамболийски".

С изборната листа на пладненци Никола Петков е избран за депутат в XXIV ОНС. С това започва неговата кариера на държавник. Никола Петков участва активно в работата на Народното събрание: изпраща писмо до цар Борис, с което отхвърля недемократичната избирателна система: май 1938 г. прочита декларация от името на Демократичното обединение в Народното събрание против терора и за спазване на Конституцията и подкрепя всички други демократични акции на депутатите. За тази дейност мандатът на земеделските депутати е касиран през декември 1938 г., а Никола Петков е интерниран в Ивайловград.

30-те години могат да се определят като първи период от политическата кариера на Никола Петков. През него той е във втория ешелон на земеделските лидери, търси своето място в разпиления земеделски съюз и се проявява преди всичко като журналист и депутат в Народното събрание. С издадената от Никола Петков книга за Александър Стамболийски (1930 г.) и участието в списването на вестниците: "Земя", "Пладне", "Земеделско знаме" неговото име все по-често се споменава като политик и представител на земеделските среди.

* * *

Годините на Втората световна война и особено сред присъединяването на България на страната на Оста "бележат втория етап от дейността на политика Никола Петков, през който той се превръща в земеделски лидер и политик от национално значение и се включва в Първото правителство на Отечествения фронт като заместник министър председател.

В научната литература началото на антивоенната и антифашистка борба в България е спорен въпрос. Много историци търсят и намират неговия отговор в дейността на Г. М. Димитров през 1940-1941 г. Докато за американските автори дейността му е начало на антифашистката борба в годините на войната, английските преценки са твърде скептични относно възможностите на земеделците на организиран антифашистка опозиция, а българските историци са категорични, че това е политическа авантюра, нанесла удар по авторитета и дейността на БЗНС "Ал. Стамболийски".³ Независимо от този спор, факт е, че Г. М. Димитров прави опит да организира земеделските среди в

антифашистка съпротива, ориентирана към Англия. От гледна точка на разглежданата тема възниква въпросът, защо Г. М. Димитров не ангажира Никола Петков в тази акция, след като много автори и земеделски дейци твърдят, че той след 1941 г. е определен за лидер на съюза?

Отговорът трябва да се търси в няколко посоки. Твърденията, че след 1941 г. Никола Петков е лидер на БЗНС "Ал. Стамболийски" са недостатъчно убедителни. В навечерието и началото на Втората световна война начело на БЗНС "Ал. Стамболийски" са Ал. Оббов, Ас. Павлов, Коста Тодоров и Г. М. Димитров. С включването на България на страната на Оста в съюза се оформят три течения: дясно — с пропагандистка ориентация начело с Г. М. Димитров; центристско — около Александър Оббов и ляво — около Асен Павлов. В условията на нелегални прояви на съюза след 1934 г., както и постоянното формиране на различни групи не позволява на отделен земеделски функционер да се изяви като лидер на цялата организация. От трите течения най-неубедително е твърдението, че Никола Петков е ориентиран към първото (Г. М. Димитров). Ако външнополитическата ориентация е определяща, той би последвал Александър Оббов — настояващ за сближаване с Франция и Югославия, тъй като самият Никола Петков винаги е твърдял, че не е англофил, а франкофил и русофил. Г. М. Димитров също признава, че "Единственото ми различие с него (Никола Петков) бе това, че той сътрудничи тясно с комунисти ... и съчувстваше на Русия". Ако личните връзки и симпатии са водещи, Г. М. Димитров едва ли би избрал Никола Петков за свой заместник, тъй като, въпреки казаното по-горе, между тях има много различия и лична неприязън.

Според Ч. Мозер първите впечатления на Г. М. Димитров за Никола Петков още при запознаването им през 1930 г. са "доста неблагоприятни" както от външния му вид — "накуцвал и влачел единия си крак, ръцете му често треперели", така и заради "доста разгулния живот", който водел във Франция. През 1943 г. Д. Гичев твърди, че негов познат се завърнал от Ерусалим, където се срещнал с Г. М. Димитров и който като чул, че Никола Петков сътрудничи с комунистите казал: "като се върна, ще го заколя". Ст. Тончев също твърди, че двамата не се обичат и Г. М. Димитров при една среща обсипал с хули Никола Петков и заявил, че "не го познавате и тепърва ще го разберете".

Никола Петков също не питае особено добри чувства към Г. М. Димитров, счита го за човек, който не познава добре политическата обстановка в страната през 40-те години, свързан с Англия и завърнал се с единствената цел да работи против Отечествения фронт и Съветския съюз.⁴

В изследванията, посветени на заговора на Г. М. Димитров от края на 1940 началото на 1941 г., най-споменаваните имена за връзка от БЗНС "Пладне" са Александър Оббов, Б. Бумбаров, Г. Вълков и никъде не се споменава Никола Петков.

В същото време, както твърди проф. В. Ганев, след 1941 г. той, Никола Петков, Р. Ангелов и К. Станчев пишат комуникета с цел подготвяне на масите в страната и показване на света, че в България има сили, които са против фашизма.

К. Георгиев в своите спомени също отбелязва, че в началото на войната при опита му да обедини политическите дейци за обща акция пред царя за промяна на външната политика, е срещнал съчувствие единствено от Н. Петков. Самият Никола Петков твърди, че през 1943 г. е написал писмо до царя, подписано и от В. Ганев, Цв. Бобошевски и други интелектуалци, в което предупреждават за опасността от водената правителствена политика.

Приведените, а и други факти убедително доказват, че Никола Петков още с включването на България във войната развива антивоенна и антифашистка дейност заедно с други политически дейци, но той не се включва в акцията на своя партиен лидер и своята партия за организирана борба.

Ако Никола Петков действително е определен за заместник на Г. М. Димитров, неговото поведение е необяснимо. Ако пък Г. М. Димитров не търси неговите услуги за своята акция, означава, че той или не му вярва, или не го признава за лидер на БЗНС "Пладне", което поставя под съмнение, че го е посочил за свой заместник. Съмнението се засилва още повече от факта, че само 2 години по-късно Никола Петков приема поканата на комунистите за изграждане на Отечествен фронт, поставящ си същите цели.

За изясняването на този въпрос изключително ценни са сведенията, които Фл. Бляк, директор на американския колеж в София, изпраща през май 1943 г. до Държавния департамент. Той подготвя материал с биографични данни и характеристика на политическите убеждения на най-изявените български политически дейци в опозиция. Въз основа на тази информация през юли 1943 г. балканската секция за изследвания и анализ към Управлението на стратегическите служби в САЩ съставя специален доклад и библиографски наръчник за най-изявените български политически дейци, на които може да се разчита при евентуална реконструкция на българския кабинет. В тези документи на държавния департамент Никола Петков е характеризирани като "независим" земеделец с "лични последователи".⁵

Анализирайки дейността на Никола Петков в периода 1940-1943 год. можем да твърдим, че той по собствена инициатива се включва в различни антивоенни и антифашистки акции заедно с определен кръг политици (предимно независими интелектуалци и някои лидери на "Звено"), но стои настрана от опитите на БЗНС да стане инициатор и да бъде въвлечен във въоръжена антифашистка борба. Това поведение на Никола Петков трябва да се мотивира с факта, че той все още не е лидер в БЗНС "Ал. Стамболийски", никога не е одобрявал въоръжената борба, саботажите и всичко, "което може да доведе до нови септемврийски събития и даването на нови невинни жертви". Не на последно място е неodobрението на поставянето на антифашисткото движение в зависимост от Англия и насочването му срещу Русия. Тази позиция Никола Петков защитава и в Националния комитет на Отечествения фронт като негов член. Той не се отказва от принципите на земеделската идеология и БЗНС, но в сложната обстановка в годините на войната Никола Петков се ръководи главно от собственото си разбиране за антифашистка и антивоенна дейност, страхува се да не "изложи БЗНС на опасност и ненужно да загинат сдружени земеделци", поради което можем да говори,

че включването в Отечествения фронт и по-нататъшните му действия се про-диктувани от неговите съображения като "частно лице", принадлежащо към БЗНС и защитаващо земеделските интереси.

Включването на Никола Петков в Отечествения фронт го издига в политик и земеделски деец, оспорващ лидерския авторитет на дългогодишни партийни функционери.

За образуването на Отечествения фронт и неговия Национален комитет са изписани много страници и е наложена тезата, че в състава му се включват четири партии — БРП, БЗНС "Ал. Стамболийски", ПК "Звено", БРСДП — и групата на независимите интелектуалци (проф. П. Стоянов, Д. Казасов и др.), като единствена заслуга за това имат комунистите. Безспорно Отечественият фронт е идея на Съветския съюз и Коминтерна, която комунистите се заемат да реализират в България. Но самото практическо изграждане на движението е дълъг и труден процес, в който се преплитат интересите на няколко партии и преди всичко на определен кръг български политически мъже.

Увереността на БРП, че бързо и лесно ще обедини под свое ръководство политическите партии и масите, вървящи след тях, скоро се заменя с тревогата, че Отечественият фронт ще остане изолирана вътрешно партийна акция. До август 1943 г. изграждането на отечественофронтовски комитети по места остава преди всичко задача на БРП (к) и не излиза извън рамките на членовете и съмишлениците на тази партия. Не случайно Цола Драгойчева предупреждава К. Драмалиев, че за "състава на отечественофронтовските комитети ще съобщаваш, че не знаеш. Ако искат (другите членове на НК) да знаят съставите, нека пратят техни хора и чрез тях да научат каквото им трябва".

В друго писмо, в отговор на обвиненията на П. Стайков, че Отечественият фронт не съществува, тя самата пита: "Какво са направили съюзниците за изграждането на отечественофронтовските комитети", което потвърждава, че те са дело само на БРП.⁶

През лятото на 1943 г. БРП насочва вниманието си главно към привличане на отделни политически личности за изграждане на централно ръководство на Отечествения фронт. С това се цели да се опровергае убеждението, че Отечественият фронт е чисто комунистическа организация и, превръщайки го в национално движение, да получи признание в страната и в държавите на антифашистката коалиция и да се впише реално в политическата система на България през първата половина на 40-те години. За целта БРП е съгласна дори временно да се откаже от своите методи на действие, като "за сега да не искаме съгласие за въстание и убеждаване в правилността на съботажните действия, а след образуването на центъра постепенно да ги увлечем в действия".

Изграждането на ръководен център на всяка цена при определено негативно отношение на основните политически партии към БРП налага привличането на политически дейци от втория ешелон на партийната йерархия или лидери, останали извън оформящата се лоялна опозиция, но "имащи куража да поемат пътя в Отечествения фронт".

В този смисъл участието в Отечествения фронт е "брак по сметка" между БРП и отделни политически дейци. Срещу участие в централното ръководство се предлага достъп до държавната власт и издигане във върховете на партийното управление, когато Отечественият фронт дойде на власт. Това потвърждава и Цола Драгойчева, член на ПБ на БРП, която на обвиненията за привличане на "второстепенни" политици отговаря, а че това са най-честните, най-смелите и най-далновидни политици, че с участието си в Отечествения фронт ще се издигне авторитета им, ще станат "национални герои".⁷

Ориентирането на БРП към Никола Петков за привличане в Отечествения фронт е мотивирано не само от изявения му демократизъм, антифашизъм и русофилство, но и от горните съображения. Тук е мястото да отбележа, абсолютно тенденциозните твърдения с късна дата от 1947 г. на Кирил Драмалиев, че "Никола Петков влезе в Отечествения фронт, за да изиграе ролята на троянски кон." Самият Драмалиев опровергава това в своите писма до Цола Драгойчева от август-декември 1943 г., като неведнъж подчертава заслугите на Никола Петков за изграждане ръководството на Отечествения фронт, неговите принципни позиции по дискутираните проблеми и говори за него като за една от централните фигури в Националния комитет. Цола Драгойчева също счита, че Никола Петков е оторизиран "от всички, да предприема от тяхно име всичко" в преговорите с БРП, поради което на него трябва трябва да се отделя най-голямо внимание и "ние (БРП) ще натискаме него".

Задълбоченият и непредубеден анализ на кореспонденцията между К. Драмалиев и Цола Драгойчева по образуването и дейността на Националния комитет на Отечествения фронт дава възможност да се изяснят важни въпроси от дейността на отечественофронтовеца Никола Петков. В тях и в редица научни изследвания категорично се сочи, че Никола Петков пръв дава съгласието си и е привлечен в Отечествения фронт. Заслугата е на Кирил Драмалиев, лични познати от 1937 г., когато двамата участват като членове на конституционния комитет в София. В този смисъл неверни са твърденията на Ц. Барев, че Никола Петков "бе последният от демократичните водачи, който се ангажира в така нар. Отечествен фронт".

Обсъждането на въпроса за организационното изграждане на Отечествения фронт и неговото ръководство фигурира в дневния ред на всички заседания. В тях участват най-редовно К. Драмалиев, Никола Петков и Кимон Георгиев, с известни прекъсвания Гр. Чешмеджиев и веднъж П. Тодоров, докато името на Димо Казасов до края на ноември 1943 г. никъде не се споменава в заседание на ръководството.

В този състав — "четворката" — не представлява организационно оформено ръководно тяло. Кирил Драмалиев непрекъснато настоява за включване на нови политически дейци, но и самата БРП не предлага втори член от своята партия.

Никола Петков налага формулата, че в Отечествения фронт не трябва да се включват много партии, че достатъчно сме Вие (комунистите) и ние (земеделците) и "приятелите". Тук е важно да се отбележи, че Никола Петков не случайно използва термина "приятелите". Той разглежда тяхната роля, място

и състав не като партия, а като лично участие на група приятели и преди всичко на Кимон Георгиев, Дамян Велчев и П. Тодоров, чиито връзки с армията ще помогнат за нейното привличане в завземането на властта. По-късно в хода на дискусиите Никола Петков окончателно формулира своето виждане за централно ръководство на Отечествения фронт, което се свежда до: "Вие, ние, приятелите и няколко известни независими интелектуалци". Тази промяна е наложена по настояване на Кирил Драмалиев и Григор Чешмеджиев, но и те приемат неговото уточнение, че ще се включват главно интелектуалци, неангажирани в определена политическа партия.⁸

Дейността на Отечествения фронт до септември 1944 г. потвърждава, че е наложено мнението на Никола Петков за състава на централното ръководство. Интересен е фактът, че Никола Петков прави най-много предложения за включване на независими интелектуалци в централното ръководство, сред които фигурират имената на проф. В. Ганев, проф. П. Стайнов, проф. Д. Михалчев, Д. Казасов — все негови приятели или хора от кръга на Кимон Георгиев.

В същото време при искането за попълване на ръководството от представените в него партии, Никола Петков винаги отговаря, че "имат малко хора и го е страх да не ги изложи на опасност". До края на 1943 г. — той посочва само две имена — на Нино Чакърски за член на Градския комитет на Отечествения фронт, който не се явява, и един младеж за член на Младежкия Национален комитет на отечествения фронт, но Кирил Драмалиев заявява, че такъв комитет не съществува.

За разлика от Кимон Георгиев, който контактува и съгласува мнение с "приятелите", предлага ги да участват в написване на позиви и бюлетини, Никола Петков сам представя съюза. Той говори общо за земеделци, споменава "нашата група", но не ангажира своята партия като цяло. Ако се позовем на спомените на Ст. Тончев, в края на 1942 г. се създава нелегално ръководство на пладненци, в което влизат: Ал. Оббов, Никола Петков, Ан. Держански, Ст. Тончев, Ст. Симов, Хр. Стратев, Д. Вучков и Г. Божков. Първите двама са лидери, а Никола Петков е определен и да участва в Националния комитет на Отечествения фронт. С изключение на Ан. Держански, който поддържа контакти с Никола Петков, никой друг не е ангажиран с Отечествения фронт. Никъде в разговори не се споменават имената на Ал. Оббов и Ас. Павлов, които са всепризнати лидери на "Пладне". В началото на август 1943 г. Никола Петков, Ан. Держански и Б. Бумбаров водят разговори с Кирил Драмалиев. Земеделците изказват недоволство, че комунистите търсят контакти с други земеделски лидери, а Никола Петков прави заявление, че БЗНС участва като цяло в Отечествения фронт, а не с лидери. Това по-скоро е тактика, отколкото мнение на партийно ръководство. Михаил Геновски при среща с Кирил Драмалиев основателно поставя въпроса: "Вие се интересувате от отделни лица, а не от партии?". Но когато и той е поканен в ръководството, само няколко дни по-късно, говори, че присъствал на заседание на ПП, където се решило "пладненци" да участват в Отечествения фронт. Казаното от Михаил Геновски може да се постави под съмнение, тъй като 4 дни

по-късно тримата земеделски лидери поставят отново въпроса комунистите да не се срещат с други земеделци и посочват конкретно Михаил Геновски.⁹ Ако Геновски е прав, това потвърждава, че Никола Петков се е присъединил към Отечествения фронт преди да има решение на Постоянното присъствие.

Особено ревнив е Никола Петков при опитите за контакти с Димитър Гичев. Той обвинява БРП, че правят "конкунбинат" с него, че "му се отделя много внимание и с това му се създава престиж". В същото време Никола Петков постоянно се оплаква, че "земеделците се въздържат от участие в Отечествения фронт, защото са под влиянието на Г. М. Димитров, че "много от неговите хора го осъдили, защото е близък с комунистите".

Посочените факти дават основание да се твърди, че Никола Петков се включва в Отечествения фронт по собствено убеждение и поема върху себе си цялата отговорност като представител на БЗНС за тези си действия. Разговорите, които той, Б. Бумбаров и Ан. Дермански водят с Кирил Драмалиев, се провеждат след като Никола Петков е дал съгласието си за участие в Отечествения фронт. Тримата земеделци не представляват ръководството на съюза. По-скоро по примера на Кимон Георгиев, Никола Петков търси съмишленици от средите около Г. М. Димитров, повечето от които са против неговите действия, но без да ги допуска в Националния комитет на Отечествения фронт. В полза на това говори фактът, че за министри в първото правителство на Отечествения фронт Никола Петков посочва точно Б. Бумбаров, Ан. Держански и Ас. Павлов — приятели на Г. М. Димитров, а не посочва нито един от членовете на нелегалното ПП, които едва ли биха отказали министерски пост, особено Александър Оббов.

Включването на Никола Петков в Отечествения фронт е стъпка, която изисква смелост, далновидност и много добре обмислена тактика, но само по себе си е политическа авантюра. При пълното неодобрение на съюза с комунистите от всички политически партии в страната, при съпротива в земеделските среди Никола Петков, независимо че самостоятелно се включва в Отечествения фронт, не се разграничава от своята партия, с което залага името и авторитета на Земеделския съюз.

Възприетата тактика и наложената от Никола Петков структура и състав на Отечествения фронт и неговото ръководство безспорно е най-изгодна за БЗНС "Ал. Стамболийски" и за самия него.

В Отечествения фронт участват представители само на три политически партии, от които едната "Звено" по думите на лидера й Кимон Георгиев е "фабианско общество" от 50-60 души, които бистрят политиката по кафенетата на София, а в конкретния момент се представя само от няколко "приятели" без структури в страната. Другата (БРП) въпреки заслугите й по създаването на Отечествения фронт, със своите 9-10 хиляди члена и пълна политическа изолация като "терористична организация", трудно би противодействала на БЗНС, имаща най-голяма социална опора. При нормално развитие на политическия живот в страната след 9 септември 1944 г., ако ползваме думите на Никола Петков, "БЗНС щеше да свири първа цигулка в управлението", което ще и позволи да наложи своята концепция за държавнополитическото

развитие на страната.

Логиката на тази тактика и изложените по-горе аргументи Никола Петков защитава и следва в цялата дейност на Националния комитет до идването на Отечествения фронт на власт.

Едни от първите въпроси, които "четворката" обсъжда, са наименованията на централното ръководство и избиране на негов лидер. Названието Национален комитет се предлага и защитава само от Кирил Драмалиев. Никола Петков и Кимон Георгиев предлагат ръководството да се нарича "Инициативен комитет". На това възразява К. Драмалиев с аргумента, че "инициативен" означава нещо, което предстои да се създаде и не внушава доверие. Гр. Чешмеджиев нарича ръководството "Постоянно присъствие". Споровете около названието на ръководството продължават дълго. Те се дължат на становището на некомунистическите представители, че не трябва документите да се подписват от името на Националния комитет на Отечествения фронт. Приема се компромисният вариант на Никола Петков — само от Отечествения фронт или от "група общественици". Причината за тези спорове е не толкова в названието, колкото в запазване анонимността на политическите партии и лица, участващи в Отечествения фронт. Както отбелязва Кимон Георгиев, и напишем ли Национален комитет, това означава веднага да ни вдигнат". Всъщност, с изключение на Кирил Драмалиев всички употребяват названието "политически център".

За лидер на Отечествения фронт Никола Петков подкрепя предложението от комунистите Кимон Георгиев. Предлагат се и алтернативни кандидатури: Дамян Белчев и П. Тодоров, евентуално и проф. Д. Михалчев, които Никола Петков също приема. Но в крайна сметка отново насочва вниманието към Кимон Георгиев. В действителност лидер на ръководството не се избира независимо, че повечето заседания се ръководят от К. Георгиев, той и Никола Петков от самото начало имат самочувствието на централни фигури в него.

Ориентирането към "приятелите" да оглавят ръководството на Отечествения фронт, е мотивирано не от подценяване на Никола Петков, а от връзките им с армията, на която всички залагат при завземането на властта. Именно за това, според К. Драмалиев, ако "приятелите" откажат, Никола Петков ще бъде човекът, на когото ще се предложи да оглави ръководството.¹⁰

Ако БРП гледа на звенарите като "ударна сила" при завземането на властта, на земеделците се отрежда ролята да превърнат Отечествения фронт в национално антифашистко движение и със своята социална опора да затвърдят новата власт. Това определя и особеното внимание, което се отделя на Никола Петков.

Цола Драгойчева твърди, че в ръководството на БРП, след отказа на Никола Петков да участва в нелегално правителство на Отечествения фронт, възниква въпросът, "да остане ли той в Отечествения фронт или да се скъса с него като политически съюзник". Този въпрос не се обсъжда, защото излизането на Никола Петков от ръководството е равносилно на разпадане на Отечествения фронт. Самият Никола Петков няколко пъти предупреждава

Кирил Драмалиев, че част от земеделските среди не одобряват участието в Отечествения фронт и за комунистите е ясно, че да бъде БЗНС представен в Отечествения фронт, заслугата е единствено на Никола Петков и те са принудени да се съобразяват с него.

БРП държи и разчита на Никола Петков в изграждането на Отечествения фронт, защото той единствен от политическите дейци, с които е сондирано мнение, одобрява изграждането на местни отечественофронтовски комитети. Дори Кимон Георгиев "се смутил", че такива вече се изграждат в страната.

В скромната дейност на Националния комитет до септември 1944 г. Никола Петков взема активно участие по всички обсъждани въпроси. Той, както и останалите членове на ръководството, е против методите на борба на комунистите — стачка, диверсионни акции, въстание. Пред въстанието Никола Петков предпочита преврата на военните. Той аргументира тази позиция преди всичко с неподготвеността на масите за такива действия и припомня събитията от септември 1923 г. Според него методите на комунистите са чужди за обществената практика на буржоазните политически дейци, тъй като "повечето от тях не са готови да понесат дори едно интерниране", камо ли да участват във въстание.

Погрешно е наложено мнението, че Никола Петков отрича всякакви въоръжена борба на масите. Той признава, че партизанското движение е "факт и то не може да бъде унищожено, че трябва да му се окаже помощ ..." На заседанието на 4 ноември 1943 г. Никола Петков говори за организацията на четите, подготовката им за зимата, къде действат основните партизански отряди. Това дава основание на Кимон Георгиев да предложи в подготовения бюлетин на отечествения фронт да се отбележи, че партизаните не са разбойници, а граждани, прокудени от терора на правителството".

Но Никола Петков упреква комунистите, че представят партизанското движение единствено като своя заслуга и че е съставено само от комунисти. Той твърди, че въпреки опитите за недопускане на земеделците в четите, има "много земеделци-партизани, ...че четите в Трънско, Луковитско и др. са под тяхно влияние". Според него "там, където четите се намират под комунистическо ръководство, се нападат села и има опасност от непредвидени последици", поради което пладненци "действително съветвали своите хора да не бързат".¹¹

Никола Петков, макар да предпочита военните и завземането на властта чрез преврат, не подкрепя безрезервно звенарите. Той няколко пъти води разговори с Кирил Драмалиев, в които изразява съмнение, че "приятелите" работят сред офицерството, а и дали те казват истината за тази си дейност. Навярно за това той провокира Кимон Георгиев с въпроса: "какво се иска от нас — Отечествения фронт? Народът е готов, ако армията е готова, успехът е сигурен", но отговор не получава. Дали от опасения, или да уязви комунистите в претенциите им за ръководна сила в Отечествения фронт, Никола Петков съобщава на К. Драмалиев, че "приятелите" смятат да редят и лицата в новото демократично правителство".

Никола Петков ясно съзнава, че комунистите и звенарите разчитат на подкрепата на Земеделския съюз, поради което във водените разговори и дискусии умело подчертава своята и на БЗНС роля в завземането на властта от Отечествения фронт. Той няколко пъти съобщава на своите съюзници, че Земеделският съюз е много търсен. При него идвали генералите Т. Даскалов и Бакърджиев, които предложили изграждането на нов политически център. Никола Петков заявил, че може да участва само като представител на БЗНС. "Взет отделно, не представлявам нищо," но Т. Даскалов не се съгласил, т. е. настоявал за личното му участие.

При създалата се ситуация в ръководството на Отечествения фронт, при която Кимон Георгиев не дава информация за дейността по спечелването на армията, а Кирил Драмалиев непрекъснато налага идеята за народно въстание, Никола Петков лансира трети вариант за постигане целите на Отечествения фронт: "ако правителството би отпочнало действителна борба за скъсване с Хитлер, ние и него бихме подкрепили". Освен това, Никола Петков припомня на съюзниците си да не забравят ролята на външния фактор и е убеден, че и те приемат, че "3/4 от събитията в България зависят от вън!"

Като журналист Никола Петков проявява особена активност и има решаващ глас при обсъждане на предложенията за печатните издания на Отечествения фронт. БРП още в началото настоява да се започне пропагандна антифашистка и антиправителствена дейност с издаване на позиви към народа, подписани от Националния комитет. Това предложение среща съпротивата на Кимон Георгиев и Никола Петков не само поради желанието им да се запази анонимността на членовете на комитета, но преди всичко от разбирането, че за да имат ефект, позивите "не трябва да оставят впечатлението, че са написани от една партия (БРП), "щом като искате ... да са приемливи от широки среди". Тази позиция на съюзниците е повод К. Драмалиев да обвини Националния комитет в бездействие, на което Никола Петков отговаря, "че ако Националният комитет бездейства, то достатъчно позиви издават Вие (БРП) ... и не може да се каже, че Вие бездействате".

На заседанието от 30. IX. 1943 г. К. Драмалиев предлага издаването на Бюлетин на НК на Отечествения фронт, в който да се поместват статии против окупаторите, узурпаторите регенти, колебаещите се опозиционни водачи и др. Този въпрос предизвиква оживена дискусия, в която най-активен е Никола Петков. Той се обявява против поместването на всякакви статии и предлага "щом е бюлетин, ще има само информация с два раздела-вътрешна и външна политика", което се приема.

К. Драмалиев предлага за редактор Гр. Чешмеджиев и бюлетинът да излиза всяка седмица в четири страници обем. Никола Петков отново е против и по негово настояване се избира само уредник, който да събира материалите (Гр. Чешмеджиев), а бюлетинът да излиза веднъж на две седмици в една страница. Аргументите му са не само че "селаните малко четат", но преди всичко, че може лесно да се преписва и разпространява, нещо много важно за нелегалните условия, при които ще се издава.¹³

За това заседание К. Драмалиев пише на Ц. Драгойчева: "Никола Петков

на всичко се противопоставяше, как да го приветстваш за заслугите му”.

* * *

Участието на Никола Петков в Отечественния фронт е добре обмислена и точно прилагана тактика. Включвайки се по собствена инициатива, но без да скъсва с БЗНС, Никола Петков натрупа антифашистки актив, който е достатъчен за издигане на съюза в управляваща партия, а самият той — във важен фактор на следвоенното развитие на страната.

Той не приема отредената роля на БЗНС като ”социална опора”, а на БРП и звенарите гледа като средство за завземане на властта, която в ”селска” България трябваше да се управлява от селяни.

Тази тактика не реализира до край заложените идеи, само поради наметаната на външния фактор. Това не зависи от Никола Петков, но той и него е предвидил още през 1943 г., заявявайки: ”Ако англо-американците изпреварят руснаците, БЗНС ще свири първа цигулка в управлението, ако руснаците изпреварят ..., както сме търпели фашистско иго, така ще търпим и комунистическо.”

БЕЛЕЖКИ

¹ БАРЕВ, Ц. Неговият исторически път. — В: Никола Д. Петков 1893-1947 г., В. Търново, с. IV-V.

² вж. подробно РАДУЛОВ, Ст. Участието на БЗНС в Народния блок, С., 1976, с. 47 сл.

³ ХАНДЖИЕВ, Р. Англия и заговорът на д-р Г. М. Димитров (есента и зимата на 1940-1941 г.). — Исторически преглед, 1990, кн. 9, ст. 3-16.

⁴ МОЗЕР, Ч. Д-р Г. М. Димитров. С., 1992, с. 59, 142.

⁵ ТОШКОВА, В. Откъсване на България от Тристранния пакт в проектите на САЩ и Великобритания (1943-1944). — В: Българо-английски отношения в ново и най-ново време. С., 1987, с. 121.

⁶ ЦДА на РБ, ф. 65, оп. 1, а. е. 3, с. 100, 126.

⁷ Пак там, л. 91.

⁸ Пак там, л. 7.

⁹ Пак там, л. 13.

¹⁰ Пак там, с. 14, 18.

¹¹ Пак там, л. 44.

¹² Пак там, л. 43.

¹³ Пак там, л. 29-30.